

TOMAS PABEDINSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas

FOTOGRAFIJA IR BENDRUOMENĖ: KOMUNIKACIJOS LINK*

Photography and Community: Towards Communication

SUMMARY

The article analyzes community-related creative projects by Lithuanian authors, in which photography performs not the usual representative function but a communicative function. These projects are discussed using the theoretical insights of French philosopher Jean-Luc Nancy. Nancy's insights deny the possibility of the immanent community uniting already existing subjects. Rather, in Nancy's model, the community is established by communication and the "being-in-common" itself. This theoretical perspective reveals the significance of community-related projects and the use of photography in them for initiating (mediated) communication between different social groups and for creating preconditions for "being-in-common" and herewith – for social change. Further questions about the long-term effects on communities and society made by the socially engaged projects and the character of established social relations are also raised in the article, which can become the guidelines for further research.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojami su bendruomenėmis susiję lietuvių autorių kūrybiniai projektai, kuriuose fotografija atlieka ne įprastą reprezentacinę, bet komunikacinę funkciją. Tokie projektai aptariami remiantis prancūzų filosofo Jean-Luc Nancy teorinėmis įžvalgomis, kurios neigia imanentiškumu pagrįstos bendruomenės, vienijančios jau egzistuojančius subjektus, galimybę. Straipsnyje remiamasi J.-L. Nancy siūlomu bendruomenės modeliu, pagal kurį bendruomenė yra įsteigiama paties jos narių „buvimo-kartu“ ir tarpusavio komunikacijos. Ši teorinė perspektyva leidžia išryškinti su bendruomenėmis susijusių projektų ir fotografijos panaudojimo juose reikšmę inicijuojant (netiesioginę) komunikaciją tarp skirtingų visuomenės grupių,

* Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba. Projektas „[Ne]matomos bendruomenės: bendruomeninių menų atvejai“, Nr. MIP/094-2013.

RAKTAŽODŽIAI: fotografija, bendruomenė, subkultūros, socialinė atskirtis, komunikacija.

KEY WORDS: photography, community, subcultures, social exclusion, communication

sukuriant „buvimo-kartu“ prielaidas ir kartu – socialinių pokyčių galimybę. Straipsnyje taip pat keliami tolesnių tyrimų gairėmis galintys tapti problemiški klausimai dėl socialiai angažuotų projektų ilgalaikio poveikio bendruomenėms bei visuomenei ir jų įsteigtų socialinių santykių pobūdžio.

ĮVADAS

Lietuvių autoriai, kuriantys su bendruomenėmis susijusią fotografiją, dažniausiai imasi tik tų bendruomenių reprezentacijos atvaizdų cikluose, kurie paprastai būna pristatomi kūrybinės fotografijos kontekste. Kitaip tariant, didelė dalis su bendruomenėmis susijusios lietuvių autorių kūrybos priklauso daugiau meno nei socialinės tikrovės sričiai. Tokia kūrybinė praktika, kai fotografas fiksuoja socialinę tikrovę, kuriai pats nepriklauso, ir tos tikrovės atvaizdus „perkelia“ į kūrybos ir meno kontekstą, provokuoja ne kartą keltus, bet vienareikšmiško atsakymo tikriausiai niekada nesulauksiančius klausimus. Socialinių ribų peržengimas siekiant sukurti bendruomenės ar tam tikro visuomenės sluoksnio reprezentaciją ir pateikti ją žiūrovams, tiesiogiai nepatyrusiems atvaizduose įamžintos tikrovės, kelia tokios kūrybos moralumo klausimus.

Tačiau tradicinei reprezentacijos grandinei (socialinė tikrovė-bendruomenė-fotografas-atvaizdas-žiūrovas-meno kontekstas) skirta kritika negali būti taikoma fotografų darbams, kuriuose bendruomenės ar tam tikro socialinio sluoksnio reprezentaciją keičia skirtingų visuomenės grupių komunikacijos siekis. Šiuo atveju atvaizdai nepatenka į meno kontekstą, bet lieka kasdienės socialinės tikrovės srityje. Fotografijos, kurių reprezentacinę funkciją pakeičia komunikacinė paskirtis, nėra eksponuojamos meno institucijų erdvėse, bet laikinai įsiterpia

į viešąsias miesto erdves ar aplinką, kurioje buvo sukurtos. Čia jos gali tapti įvairių visuomenės grupių tarpusavio geresnio supratimo ir (netiesioginės) komunikacijos pagrindu.

Taigi reprezentacijos moralumo ir fotografijos atsiribojimo nuo reprezentuojamos tikrovės problemas keičia kiti klausimai. Šio straipsnio tikslas yra atsakyti į vieną iš tų klausimų: ar fotografija yra veiksmingas įrankis inicijuoti skirtingų visuomenės grupių komunikaciją?

Atsakymų į šį klausimą bus ieškoma analizuojant konkrečius su bendruomenėmis susijusius lietuvių fotografų darbus – Donato Stankevičiaus sukurtus kalinių portretus dalyvaujant tarptautiniame projekte „Made Corrections“ („Atliktos pataisos“) ir dr. Tomo Pabedinsko kartu su antropologe dr. Rasa Pranskevičiūte įgyvendintą projektą „Subkultūros: grupės tapatybė ir jos narių individualumas“.

Šie projektai buvo aptarti tik pačių autorių žiniasklaidai duotuose interviu¹ ar kritikos bei žurnalistų straipsniuose², bet nebuvo išsamiai analizuoti moksliniuose tekstuose. Lietuvos menotyroje taip pat dar nėra teoriniu požiūriu plačiau analizuotos bendros fotografijos ir bendruomenės sąsajos, nors tarptautiniame fotografijos kritikos ir teorijos diskurse šis klausimas aktualus³.

Tad šiame straipsnyje bus siūloma Lietuvos menotyros kontekste nauja teorinė prieiga tyrinėti fotografijos ir bend-

ruomenės sąsajas. Minėti lietuvių fotografų įgyvendinti projektai bus analizuojami remiantis prancūzų filosofo Jean-Luco Nancy įžvalgomis, kurios praplečia

įprastas bendruomenės ir komunikacijos sampratų prasmes bei, analizuojant fotografiją, leidžia pranokti vien bendruomenės reprezentacijos klausimus.

TEORINĖ PERSPEKTYVA: J.-L. NANCY BENDRUOMENĖS IR KOMUNIKACIJOS SAMPRATA

J.-L. Nancy kritikuoja bendruomenės kaip socialinių išpareigojimų siejamų subjektų grupės sampratą⁴. Taip pat filosofas teigia, kad neįmanoma jokia imanentiškumu pagrįsta bendruomenės forma, kuri vienytų jau egzistuojančius subjektus⁵. Vietoj tokio bendruomenės supratimo J.-L. Nancy siūlo bendruomenės modelį, pasak kurio jos narius sieja ne imanentiškos bendruomenės savybės, bet pats jos narių „buvimas-kartu“⁶ ir tarpusavio komunikacija. J.-L. Nancy teorijoje buvimas įmanomas tik kartu, o komunikacija tampa ne apsikeitimo prasmėmis, bet pačios būties sąlyga. Taigi „buvimas-kartu“ ir komunikacija šiuo atveju ne tik sieja bendruomenę, bet taip pat yra ir bendruomenės, ir subjekto egzistavimo prielaida, jų kilmės šaltinis. „Būties supratimas yra ne kas kita, kaip kitų supratimas, o tai reiškia kiekviena [įmanoma] prasme kitų supratimą per „mane“ ir „manęs“ supratimą per kitus, vienas kito supratimą. Galima pasakyti net paprasčiau, kad Būtis yra komunikacija“⁷, – teigia J.-L. Nancy. Trumpiau tariant, komunikacija, anot autoriaus, ne vyksta jau egzistuojančioje bendruomenėje, bet ją įsteigia.

Be to, remiantis šia bendruomenės samprata, bendruomenė egzistuoja tik tol, kol vyksta komunikacija, nes ji nesukuria išliekančių, ilgalaikių intersubjektyvių ryšių ar, kitaip tariant, nesukuria ben-

druomenės kaip savarankiškai egzistuojančios duotybės. Vienintelis bendruomenės sąvokos turinys, anot J.-L. Nancy, – tai momentinis „kartu“, kai nėra substancijos, santykių, iš kurio išplėsta vidujybė, subjektyvumas ir asmeniškumas⁸.

Komunikacija ir „buvimas-kartu“, pasak J.-L. Nancy, nereiškia net ir laikino bendruomenės, kaip vienašalio socialinio lydinio, egzistavimo. Priešingai, komunikacija ir „buvimas-kartu“, anot filosofo, įmanomas tik tuomet, kai vienaskaitinė būtis⁹ yra tolimesnė bet kokios sujungimo iš išorės ar bendros vidujybės idėjai¹⁰. Šiuo požiūriu skirtybė ir atskirumas yra būtina komunikacijos, o kartu ir bendruomenės sąlyga.

Taip apibrėžiant bendruomenės sampratą ir sureikšminant bei išplečiant komunikacijos supratimą, itin svarbi J. L. Nancy teorijoje tampa spektaklio sąvoka. Filosofas teigia, kad būtent per spektaklį visuomenėje vyksta komunikacija, tiksliau sakant, spektaklis yra komunikacija, ir atvirkščiai¹¹. Vadinasi, galima sakyti, kad jei komunikacija vyksta dėl spektaklio, tai ir visuomenė egzistuoja spektaklio padedama ar, kaip teigia autorius, „visuomenė yra savo pačios spektaklis“¹². Buvimas visada įmanomas tik per santykį su kitu, todėl buvimas, pasak J.-L. Nancy, yra savo paties scena. „Mes pristatome Aš sau, vienas kitam, lygiai taip pat, kaip Aš kiekvieną kartą atstovauja mums

Mus [...], [nes Aš buvimas neįmanomas be kito arba Aš kaip kito, – *aut. past.*]. Šia atžvilgiu nėra visuomenės be spektaklio, arba tiksliau, nėra visuomenės be visuomenės spektaklio.¹³ J.-L. Nancy šiam teiginiui suteikia radikalią ontologinę prasmę – spektaklis įsteigia visuomenę, lygiai kaip „buvimas-kartu“ ir komunikacija leidžia egzistuoti konkrečiai bendruomenei.

„Spektaklio visuomenėje“ svarbus vaidmuo, J.-L. Nancy nuomone, tenka šiuolaikinėms medijoms bei technologijoms. Jo teigimu, naujosios medijos atveria mums galimybes geriau suprasti save ir visiškai atitinka „buvimo-kartu“ principą¹⁴. Medijuotame pasaulyje mus ištinka „socialinės realybės apnuoginimas, pati buvimo socialiu realybė...“¹⁵ Kitaip tariant, tampa akivaizdu, kad socialinė realybė ir yra komunikacija, kurioje necirkuliuoja jokia komunikacijos požiūriu pirmesnė prasmė, o visuomenė neturi imanentinių savybių, kurios leistų jai savarankiškai egzistuoti už komunikacijos ribų.

Socialinę tikrovę įsteigiančioje komunikacijoje dalyvauja ir fotografija. „Fotografija – aš turiu omenyje kasdienę, banalią fotografiją – tuo pačiu metu atskleidžia vienaskaitiškumą, banalumą ir mūsų smalsumą vienas kito atžvilgiu. [...] Visi žmonės ne tik yra skirtingi, bet jie yra skirtingi vienas kito atžvilgiu. Jie skiriasi ne nuo archetipo ar bendrybės. Tipiniai (etniniai, kultūriniai, socialiniai, kartos ir t. t.) bruožai, kurių konkretūs modeliai sudaro kitą vienaskaitiškumo lygmenį, nepanaikina vienaskaitinių skirtumų, užuot tai darę, jie juos išlaisvina. Vienaskaitiniai skirtumai nėra tik „individualūs“, bet ir infraindividualūs. Aš niekada nesu sutikęs Pierre'o ar Marie per se, bet

esu sutikęs jį ar ją tam tikra „forma“, tam tikros „būsenos“, tam tikros „nuotaikos“ ir t. t.“, – rašo J.-L. Nancy¹⁶. Taigi fotografija tuo pat metu ir leidžia vykti komunikacijai, ir sukuria tai komunikacijai būtiną atstumą – parodo individų (arba, J. L. Nancy žodžiais tariant, vienaskaitinių būčių susikirtimų) skirtumus ir jų atskirumą vienas nuo kito. Sekant J.-L. Nancy teorijos logika, taip pat galima sakyti, kad fotografija, sukurdamą prielaidas komunikacijai, sukuria ir bendruomenės galimybę. Kartu galima teigti, kad net ir fotografijoje užfiksuotas konkretus vieno žmogaus būties momentas yra neišvengiamai susijęs su daugeliu kitų vienaskaitinių būčių. Tad net vieno žmogaus atvaizdas tampa susijęs su „buvimu-kartu“ arba su bendruomene.

Viena vertus, J.-L. Nancy siūloma bendruomenės samprata ir bendruomenės santykio su naujosiomis medijomis, taip pat fotografija, aiškinimas leidžia atsisakyti įprastos socialinės realybės ir jos reprezentacijos, bendruomenės ir jos atvaizdo skirties – socialinė realybė šioje teorijoje nėra laikoma pirmesne už jos prezentaciją vaizdu.

Kita vertus, J.-L. Nancy teorijoje bendruomenė negali būti lyginama net su savo pačios identitetu¹⁷. Tiksliau, bendruomenė, kurią įsteigia „buvimas-kartu“ ir komunikacija, net negali turėti tokio identiteto. Jei „buvimas-kartu“ yra bendruomenės kilmės šaltinis, ta bendruomenė kiekvienu atveju gali būti vis kitokia, arba, tiksliau, vis kita. Taigi remiantis J.-L. Nancy bendruomenės samprata, galima analizuoti fotografijos reikšmę komunikacijai ir „buvimo-kartu“ suvokimui, tačiau sunku apibūdinti išliekantį fotografijos poveikį ilgalaikėms bendruomenėms.

PROJEKTAS „MADE CORRECTIONS“: NETIESIOGINĖ KOMUNIKACIJA PER ATVAIZDĄ

Šiame straipsnyje aptariamus su bendruomene susijusius kūrybinius projektus galima interpretuoti kaip „buvimo-kartu“ ir komunikacijos pėdsakus bei galimybę. To pavyzdžiu gali būti britų menininkų Davido Elliso ir Deano Stalhamo inicijuotas projektas „Made Corrections“, 2014 m. įgyvendintas Kauno nepilnamečių pataisos namuose. Dalyvaujantis projekte kartu su kitais lietuvių menininkais¹⁸, D. Stankevičius sukūrė bausmę atliekančių vaikinių fotografinius portretus.

Net ir nuo išorinio pasaulio atskirtoje pataisos namų aplinkoje vykusiam kūrybiniam procesui įtakos turėjo neišvengiamas kalinių santykis su *kitu*, su socialine aplinka. Fotografas apie darbą su įkalintaisiais pasakojo: „...galvoje kirba mintis pamėginti kiekvieną iš jų parodyti tokį, koks yra iš tikrųjų. Kai nieko nebijo, nuo nieko nebėga ir nieko nepuola. Kai jaučiasi saugus.“¹⁹ Šis komentaras patvirtina, kad fotografija nereprezentuoja kiekvieno kalinio asmenybės *per se*, tačiau fiksuoja vienaskaitinę jų būtį tam tikru momentu, kuri priklauso nuo santykio su kitais žmonėmis. Todėl galima sakyti, kad kalinių portretai – tai vienaskaitinių būčių susikirtimo ekspozicija. Nors fotografijų autorius nekonfliktinį santykį su *kitu* pasirenka kaip atskaitos tašką, laikydamas jį „tikrąją“ fotografuojamų žmonių būtimi, tačiau iš tiesų ta būtis kiekviena kartą yra vis kita ir gali būti vis kitokia, nes įsteigiama paties „buvimo-kartu“. Tačiau kiekvienu atveju net ir izoliuoto žmogaus atvaizde galima įžvelgti jo „buvimo-kartu“ su *kitu* pėdsaką.

Be to, viena iš fotografijų sukūrimo prielaidų galima laikyti jose įamžintų kalinių siekį komunikuoti su kitais įkalintaisiais ir visuomene anapus kalėjimo sienų. Atvaizdų reikšmę socialinėje aplinkoje taikliai apibūdina naujųjų medijų teoretiko Louiso Kaplano teiginys: „Jei mes nufotografuojame kitą asmenį ar grupę, mes juos pateikiame santykiui su išoriniu pasauliu eksponuodami juos kitų ir netgi jų pačių, kaip kito, žvilgsniams.“²⁰ Ši teorinė įžvalga tiksliai apibrėžia ir konkretų „Made Corrections“ projekto atvejį. Kaliniai sutiko būti fotografuojami, žinodami, kad jų portretai vėliau bus eksponuojami ne meno galerijoje, bet pačiuose pataisos namuose ir viešojoje Kauno miesto erdvėje. Taigi kalinių dalyvavimas projekte reiškė sutikimą per fotografiją tapti labiau matomiems kitiems įkalintiems ir per atvaizdą įsteigti netiesioginį santykį su platesne socialine aplinka. Šiuo atveju svarbus pats matomumo kaip (medijuotos) komunikacijos faktas.

Tai ypač reikšminga, kai komunikacija vyksta tarp skirtingų ir atskirtų socialinių grupių – įkalintųjų ir visuomenės. Į reprezentatyvią Kauno centro erdvę – Nepriklausomybės aikštę – įsiterpę socialiniame paribyje atsidūrusių jaunų žmonių portretai į viešąją sferą gražino tą visuomenės dalį, kuri paprastai nėra matoma, kurios atstovų atskirtis nuo visuomenės atrodo „natūrali“ ir savaime suprantama. Taip buvo sukurta įprastos, respektabilios visuomenės savimonės projekcijos alternatyva viešojoje erdvėje. Net ir priešiškas reakcijas (jas galima numanyti iš to, kad maždaug per savaitę

viešojoje miesto erdvėje iškljuoti portretai buvo nuplėšyti) galima laikyti įvykusios komunikacijos faktu, kuris šio projekto kontekste reikšmingas pats savaime. Remiantis J.-L. Nancy teorija, netgi galima teigti, kad netiesioginė komunikacija įsteigė kitokią visuomenės būtį, kurioje kaliniai „buvo-kartu“ su kitomis visuomenės grupėmis. Tai visiškai atitinka projekto iniciatorių ir įgyvendintojų tikslus suteikti kaliniams galimybę pasikeisti, nes, anot J.-L. Nancy, kaip tik santykiuose su *kitu* ir gimsta subjektas.

Pasidaro aišku, kad šiuo atveju fotografija nėra vien atvaizdas, atliekantis įprastą reprezentacijos funkciją. Įgyvendinant projektą, buvo svarbu ne įamžinti jau egzistuojančios kalinių bendruomenės narius, bet sukurti sąlygas skirtingų socialinių grupių komunikacijai, kuri galėtų tapti priežastimi keistis visuomenei.

Taigi galima teigti, kad projekto metu sukurtos fotografijos netiesiogiai parodė subjekto vienaskaitinės būties sąryšį su *kitu* būtimi ir tapo veiksminga priemone inicijuoti komunikaciją tarp skirtingų socialinių grupių. Tačiau sunkiau būtų apibrėžti projekto reikšmę kitais aspektais, į kuriuos atkreipti dėmesį skatina paties projekto socialinis angažuotumas. Pavyzdžiui, kokia ilgalaikė šio projekto reikšmė? Nusifotografavę kaliniai ir kitos visuomenės grupės „buvimo-kartu“ projekto metu – tol, kol jame tiesiogiai dalyvavo, ir tiek ilgai, kiek viešumoje išliko matomi jų atvaizdai. Nors projektas tapo akivaizdžia komunikacijos ir socialinių pokyčių galimybe, tačiau klausimas, ar skirtingų socialinių grupių „buvimas-kartu“ (nesvarbu, kokią formą jis įgytų) turėjo tęstinumą už projekto inicijuotos komunikacijos ribų, lieka neatsakytas.

PROJEKTAS „SUBKULTŪROS“: SKIRTINGUMAS KAIP BENDRUOMENĖS GALIMYBĖ

„Buvimas-kartu“ bei komunikacijos siekis tapo ir 2012 m. įgyvendinto tarpdisciplininio projekto „Subkultūros: grupės tapatybė ir jos narių individualumas“ pagrindu. Šio projekto tikslas – suteikti saviraiškos galimybę įvairių subkultūrų atstovams ir alternatyvių pasaulėžiūrų asmenims. Projekto metu dr. T. Pabedinskas foto studijoje įamžino įvairių subkultūrų atstovus ir asmenybes, kurios savo pasaulėžiūrą apibūdina kaip alternatyvią vyraujančioms visuomenės nuostatoms, o dr. R. Pranskevičiūtė užrašė visų fotografuotų asmenų interviu ir savo tyrimą apibendrino moksliniame straipsnyje. Šio projekto rezultatai nebuvo skirti vien meno ar mokslo kontekstui – fotografijos ir

interviu publikuoti 2012 m. išleistoje knygoje *Subkultūra*, o 2014 m. fotografijos kartu su tekstų ištraukomis eksponuotos Kauno gatvės meno festivalyje „Nyko-ka“, pagrindinės Kauno senamiesčio gatvės požeminėje perėjoje.

Projekto metu užrašyti interviu leidžia teigti, kad daugelis dalyvių savo tapatybę apibrėžia per santykį su bendra socialine aplinka ar konkrečiomis subkultūrinėmis grupėmis. Vieni projekte sutikusių dalyvauti žmonių pripažįsta savo priklausomybę tam tikroms subkultūroms, kiti teigia norintys būti nuo jų nepriklausomi ir siekia individualumo. Tačiau nepaisant, koks yra konkretaus žmogaus santykis su subkultūromis ir socialine aplinka, jis sa-

ve vis tiek supranta per *kitus*. Taigi, var- tojant J.-L. Nancy terminus, galima saky- ti, kad ir subkultūrų atveju vienaskaitinė būtis neišvengiamai priklauso nuo santy- kio su *kitu*, o subjektas gimsta kaip tų vienaskaitinių būčių susikirtimas.

Kai kurie projekto dalyviai savo tapa- tybę apibūdina kaip kintančią, kiekvienu laiko tarpsniu vis kitokią ir priklausomą nuo daugybės sąlyčių su vis kitu sociali- niu ir kultūriniu kontekstu, o ne nuo pri- klausomybės vienai, aiškiai apibrėžtai subkultūrinei grupei. Čia pabrėžiamas ne vienos socialinės grupės atskirumas nuo visuomenės, bet įvairovė, kurioje vi- si yra skirtingi nuo visų, kurioje subjek- tas, J.-L. Nancy žodžiais tariant, skiriasi ne nuo kokio nors archetipo ar bendrybės, bet nuo visų kitų subjektų, kurie taip pat yra skirtingi tarpusavyje. Taip suprantamoje socialinėje aplinkoje bendruomenė labiau sieja „buvimas-kartu“ nei kokios nors pastovios imanentiškos jos savybės.

Fotografijose taip pat galima išvelgti komunikacijos per atvaizdą galimybes nuojautą. Tai, kad fotografavimasis, kaip teigia L. Kaplanas, reiškia akistatą su išoriniu pasauliu ir savęs eksponavimą kitų bei savo paties žvilgsniui, atrodo, suprato ir dauguma projekto dalyvių. Bendradarbiavimas su projekte dalyva- vusiais asmenimis ir jiems suteikta pasi- rinkimo laisvė, koku būdu pozuoti, leido įsitikinti, kad studijos aplinka ir pats fotografavimo veiksmas provokuo- ja ar išryškina tam tikrų sociokultūrinių vaidmenų atlikimą.

Subkultūroms skirto projekto dalyvių įvairovė, laisvė pasirinkti socialinį vai- dmenį bei išraiškingas jo atlikimas prieš fotokamerą suteikė galimybę sukurti ki- tokias (netiesioginės) komunikacijos tarp skirtingų subjektų ir socialinių grupių

prilaidas nei anksčiau aptartame „Made Corrections“ projekte. Nepilnamečių pa- taisos namų gyventojai per atvaizdus pri- sistatė kaip viena, tam tikrų gyvenimo aplinkybių siejama socialinė grupė, at- skirta nuo visuomenės, o subkultūroms skirtas projektas, J.-L. Nancy žodžiais ta- riant, atskleidė skirtumus, kurie yra ne tik „individualūs“, bet ir „infraindividua- lūs“²¹. Viešojoje miesto erdvėje eksponuo- jami subkultūrų atstovų ir alternatyvių pasaulėžiūrų asmenybių atvaizdai bei tekstai sukūrė galimybę (netiesioginei) komunikacijai ir tarp pačių projekto da- lyvių, ir su plačiąja visuomene. Subkultū- roms skirto projekto dalyviai prisistatė ne kaip apibendrintas *kitas*, bet kaip daugelis *kitų*, priklausančių visuomenei, kurioje nėra jokios alternatyvos skirtumams ir atskirumui, kurioje skirtybė tampa komu- nikacijos ir kartu pačios būties prielaida.

Be to, kitaip nei „Made Corrections“ projekte, kuriame buvo svarbus pats at- skirtį patiriančios socialinės grupės grą- žinimas į visuomenę ir viešąjį diskursą, subkultūrų projekte subjektų ir skirtingų socialinių grupių „buvimas-kartu“ įgyja konkretnę turinį. Viena vertus, pačių projekto dalyvių nuostatą socialinės aplinkos atžvilgiu apibrėžia jų interviu. Kita vertus, laisvai pasirinktas išorinis prisistatymas pozuojant ir tai užfiksavu- sios fotografijos ne tik reprezentuoja ati- tinkamą projekto dalyvių santykį su kitais subjektais ir visuomene, bet pate- kusios į viešąją erdvę, tą santykį ir steigia kartu nulemdamos jo pobūdį.

Tačiau ir šiuo atveju būtų sunku api- būdinti ilgalaikį projekto poveikį tiek patiems subjektams, tiek subkultūrinėms grupėms bei visuomenei. Ar pasibaigus projektui ir fotografijas pašalinus iš vie- šos miesto erdvės, projekto metu sukur-

ta „buvimo-kartu“ situacija turės tęstinumą? Jei taip, kaip ateityje keisis konkretus jo turinys? Nors šie klausimai susiaurina J.-L. Nancy bendruomenės sampratą, ta-

čiau projekto socialinis ir kultūrinis angažuotumas, jo įgyvendinimas konkrečioje sociokultūrinėje aplinkoje vis dėlto skatina tokius klausimus kelti.

IŠVADOS

J.-L. Nancy siūloma bendruomenės, kurią įsteigia „buvimas-kartu“ su *kitu* ir komunikacija, samprata paneigia įprastą skirtį tarp socialinės realybės ir jos reprezentacijos, bendruomenės ir jos atvaizdo. J.-L. Nancy apibrėžtos bendruomenės sampratos kontekste socialinė realybė nėra pirmesnė už jos prezentaciją vaizdu. Naujosios medijos, taip pat ir fotografija, leidžia subjektui būti matomam, kitaip tariant, „būti-kartu“ su *kitu* ir dalyvauti komunikacijoje. Tokiu būdu fotografija gali ne tik reprezentuoti, bet ir įsteigti bendruomenę, kuri, pasak J.-L. Nancy, negali egzistuoti be savo pačios spektaklio.

Tokia teorinė perspektyva yra tinkama analizuoti su bendruomenėmis susijusius fotografijos projektus, kurių tikslas nėra tų bendruomenių reprezentacija, bet komunikacijos tarp skirtingų visuomenės grupių inicijavimas ir socialiniai pokyčiai. Taikant J.-L. Nancy teorines išvalgas konkrečioms su bendruomenėmis susijusiems projektams, galima apibrėžti jų reikšmę bendruomenių formavimuisi ar kitimui. Tačiau ši teorinė prieiga turi ir tam tikras ribas – ja vadovaujantis, sunku nustatyti ilgalaikį projekto poveikį socialinei aplinkai, inicijuotų socialinių santykių pobūdį ar bendruomenės tapatybę.

Remiantis J.-L. Nancy teorija, galima teigti, kad projekto „Made Corrections“ metu Kauno nepilnamečių pataisos namuose D. Stankevičiaus sukurtos kalinių fotografijos, kurios buvo eksponuojamos

pačiuose pataisos namuose ir viešojoje Kauno miesto erdvėje, nebuvo skirtos kalinių bendruomenės reprezentacijai. Fotografijos atskleidė subjekto būties sąryšį su *kitu* būtimi ir tapo veiksminga priemone inicijuoti komunikaciją tarp skirtingų socialinių grupių – kalinių ir visuomenės. Fotografijos medijuota komunikacija įsteigė kitokią visuomenės būtį, kurioje kaliniai pateko į viešąjį diskursą, netiesiogiai buvo kartu su kitomis visuomenės grupėmis, ir tai jiems suteikė galimybę iš naujo apibrėžti savo santykį su socialine aplinka, o kartu ir to santykio formuojamą savo pačių tapatybę.

Projektas „Subkultūros: grupės tapatybė ir jos narių individualumas“ taip pat pranoko įprastą reprezentacijos ribas. Projekto metu sukurtos įvairių subkultūrų atstovų bei alternatyvios pasaulėžiūros asmenybių fotografijos bei projekto dalyvių interviu buvo pristatyti viešojoje Kauno miesto erdvėje. Šitaip sukuriamą galimybę (netiesioginei) komunikacijai ir su plačiąja visuomene, ir tarp pačių projekto dalyvių. Vis dėlto, kitaip nei „Made Corrections“ atveju, subkultūroms skirtas projekto dalyviai prisistatė ne kaip apibrėžta ir nuo visuomenės atskirta socialinė grupė, bet atskleidė individualius, tačiau sąlyčio su *kitu* suformuotus skirtumus. Subkultūroms skirtas projektas inicijavo visuomenės būtį, kurioje skirtybė tampa tos būties, t. y. komunikacijos ir „buvimo-kartu“ su *kitu*, prielaida. Be to, projekto dalyvių

interviu ir jų laisvai pasirinktas pozavimas fotografijoms leido aiškiau apibrėžti santykių su socialine aplinka pobūdį.

Taigi galima apibendrinti, kad fotografija gali atlikti svarbų vaidmenį socialiai angažuotuose projektuose – fotografiniai atvaizdais inicijuota netiesioginė komunikacija tarp skirtingų socialinių grupių gali įsteigti kitokią pačios visuomenės būtį.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Agnė Kairiūnaitė, Subkultūrų tyrinėtojai: kiekvienas žmogus – gili, neįžvelgiama bedugnė, 2012. <<http://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/subkulturu-tyrinetojai-kiekvienas-zmogus---gili-neizvelgiama-bedugne-862913/>, page.1> [žr. 2014 12 14]; Giedrė Nalivaikaitė, Fotografas Donatas Stankevičius: „stebėti irgi reikia aktyviai, 2014. <<http://www.kulturapolis.lt/fotografija/fotografas-donatas-stankevicius-stebeti-irgi-reikia-aktyviai/>> [žr. 2014 12 14]; Tomas Pabedinskas, Visko pradžia ir pabaiga – žmogus, *Nemunas*, 2014 balandžio 10–23 d., p. 28.
- ² Audronė Meškauskaitė, Kas jie tokie?, *Nemunas*, 2013 sausio 10–16 d., p. 4–5; Milda Kiaušaitė, Slėpynės su kultūra, 2012. <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-12-29-milda-kiausaiteslepynes-su-kultura/92862>> [žr. 2014 12 14]; Mindaugas Peleckis, Recenzija. Tomas Pabedinskas, *Rasa Pranskevičiūtė. Subkultūra: Tapatybės paieškos prieš fotoobjektyvą*, 2012. <<http://radikalai.lt/radikalai/1365-recenzija-tomas-pabedinskas-rasa-pranskeviciute-subkultura-tapatybes-paieskos-pries-fotoobjektyva>> [žr. 2014 12 14]; Mykolas Jackevičius, *Mano miesto žmonės, Foto*, 1 (29), 2012, p. 16–19; Oksana Laurutytė, Subkultūros – fotografijoje ir visuomenėje, 2013. <<http://etaplus.lt/subkulturos-fotografijoje-ir-visuomeneje/>> [žr. 2013 08 06]; Tomas Pabedinskas, *Abipus kalėjimo sienų*, 2014. <<http://www.kamane.lt/Kamanes-tekstai/Kinas-ir-fotografija/Abipus-kalejimo-sieniu-2014-04-14>> [žr. 2014 12 14]
- ³ Robin Kelsey, Our Lady of Perpetual Help: Thoughts on Recent Scholarship on Photography, *Aperture*, 210, 2013, p. 51–55.
- ⁴ Jean-Luc Nancy, *The Inoperative Community*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 1991, p. 29.
- ⁵ Ten pat, 13.
- ⁶ Jean-Luc Nancy, *Being Singular Plural*. Stanford: Stanford University Press, 2000, p. 96.
- ⁷ Ten pat, p. 27–28.
- ⁸ Ten pat, p. 36.
- ⁹ Vienaskaitinė būtis (angl. *singular being*) J.-L. Nancy teorijoje reiškia ne individualią ir sau pakankamą būtį, bet momentinę būtį, kuri įmanoma tik santykyje su kito būtimi. Tuo tarpu individas apibrėžiamas kaip tokių vienaskaitinių būčių susikirtimas, atskira tų būčių viena-laikiškumo ekspozicija (žr. Nancy, *Being Singular*, p. 12, 85).
- ¹⁰ Nancy, *Inoperative Community*, p. 29.
- ¹¹ Nancy, *Being Singular*, p. 57.
- ¹² Ten pat, p. 67.
- ¹³ Ten pat, p. 67.
- ¹⁴ Ten pat, p. 70.
- ¹⁵ Ten pat, p. 57.
- ¹⁶ Ten pat, p. 8.
- ¹⁷ Marie-Eve Morin ir Peter Gratton, *Jean-Luc Nancy and Plural Thinking: Expositions of World, Ontology, Politics, And Sense*. Albany: State University of New York Press, 2012, p. 137.
- ¹⁸ 2014 m. balandį vykusioje projekto dalyje, be minėtų menininkų, taip pat dalyvavo gatvės meno kūrėjai Tadas Šimkus, Žygimantas Amelynas ir Ernestas Zacharevičius, rašytoja Gabija Grušaitė ir britų menininkas Olly Walker. 2014 m. spalį antrąją projekto dalį įgyvendino D. Ellisas ir šokėjas Laurynas Žakevičius.
- ¹⁹ Pabedinskas, *Visko pradžia*, p. 28.
- ²⁰ Louis Kaplan, *American Exposures. Photography and Community in the Twentieth Century*. Minneapolis and London: University of Minnesota Press, 2005, p. XXI–XXII.
- ²¹ Nancy, *Being Singular*, p. 8.